

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่การเกิดภาวะโลกร้อน ปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชนและระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิต ปัญหาขยะเป็นปัญหาที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์เสียส่วนใหญ่เนื่องจากการขยายตัวของชุมชนและการเพิ่มประชากรทำให้มีปริมาณของขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นตามตัวประกอบกับการขาดจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคมของประชาชน ในการทิ้งขยะและการจัดการขยะที่ถูกต้อง การบริหารจัดการขยะอย่างถูกวิธี นอกจากจะช่วยแก้ปัญหามลพิษและปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้วยังสามารถเพิ่มมูลค่าขยะและสร้างอาชีพและรายได้อีกด้วย หลักการจัดการขยะที่ครบวงจรโดยใช้กรอบแนวคิด Eco Design ซึ่งมีกรอบความคิดหลักคือ ครอบคลุมวงจรให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถแบ่งกระบวนการออกเป็นช่วงๆ คือ ช่วงการวางแผนการผลิต(Planning Phase) ช่วงการออกแบบ(Design Phase) ช่วงการผลิต(Manufacturing Phase) ช่วงการนำไปใช้ (Usage Phase) และช่วงการทำลายหลังการใช้เสร็จ (Disposal Phase) ซึ่งหลักการสำคัญก็คือ หลัก 4 R ประกอบด้วย 1) Reduce หรือลด ก็คือการลดการใช้ทรัพยากรในช่วงต่างๆ 2) Reuse หรือใช้ซ้ำหรือการออกแบบเพื่อนำกลับมาใช้ซ้ำ (Design for Reuse) 3) Recycle การนำกลับมาใช้ใหม่หรือการออกแบบเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ (Design for Recycle) 4) Repair หรือการซ่อมบำรุง ก็คือการออกแบบให้ผลิตภัณฑ์ง่ายต่อการซ่อมบำรุงได้ง่าย และศัพท์ใหม่คือ Upcycle ใช้กับการนำเอาเศษวัสดุต่างๆ ที่จะกลายเป็นขยะแล้ว นำกลับมาทำเป็นของใช้ใหม่ นำมาเพิ่มความสวยงาม ใส่ไอเดียใหม่ๆ (<http://cd473.blogspot.com/2009/07/4r.html>. 2559)

การเพิ่มมูลค่าขยะนั้นทำได้หลายวิธี เช่น การนำไปทำเป็นเชื้อเพลิง ทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ ประดิษฐ์เป็นสิ่งของใช้ ของตกแต่ง แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์และวัสดุทางการเกษตร ทางการก่อสร้าง ตลอดจนเป็นสารตัวเติมและสารตั้งต้นงานอุตสาหกรรมอื่นๆ ตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพัตร์พิมาน จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นตำบลขนาดปานกลางมีจำนวนประชากรกว่า 1000 ครัวเรือน โดยแบ่งออกเป็น 14 หมู่บ้าน ที่ผ่านมามีตำบลป่าสังข์ประสบปัญหาขาดการคัดแยกขยะ การจัดการปัญหาการกำจัดที่ไม่ถูกวิธี และปัญหามลพิษจากขยะ ต่อมาองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสังข์มีนโยบายการจัดการขยะภายใต้ ”โครงการขยะไร้ถัง” โดยโครงการจัดขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 โดยมีชุมชนและครัวเรือนเป็นสมาชิกโดยจัดเก็บและคัดแยกขยะเองจากครัวเรือน ขยะแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

ขยะเปียก จัดเก็บทำปุ๋ยใช้เองในชุมชน

ขยะขายได้ โดยองค์การบริหารดำเนินการให้ร้านค้ารับซื้อ

ขยะมีพิษ นำไปแลกแต้ม

โครงการดังกล่าวทำให้ชุมชนและครัวเรือนมีขยะลดลง จนเห็นความเป็นระเบียบและชุมชนสะอาดตาขึ้น แต่ในส่วนการมีส่วนร่วมและจิตสำนึกในการร่วมโครงการนั้นยังมีน้อย เนื่องจากชุมชนเห็นมีรายได้ จึงมีการคัดแยกขยะและนำไปขายกันเอง ทำให้โครงการ บัญชีออมทรัพย์และเงินออมมาปนกิจ มีจำนวนเงินน้อยลง ดังนั้นทางองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสักในฐานะผู้รับผิดชอบพื้นที่จึงมีแนวคิด ต่อยอดระบบการจัดการขยะในชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าขยะโดยการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของใช้หรือสินค้าชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน และส่งขายเพื่อเพิ่มรายได้และอาชีพเสริมให้กับชุมชน

งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นให้ชุมชนมีจิตสำนึกและตระหนักในการจัดการขยะเพื่อลดปริมาณขยะในครัวเรือน สามารถเพิ่มมูลค่าขยะนำมาใช้ประโยชน์ทั้งในรูปแบบนำกลับมาใช้ใหม่หรือการแปรรูปเป็นของใช้ของตกแต่งและสินค้าชุมชนได้ อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

1.2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1.2.1 เพื่อเพิ่มมูลค่าขยะจากกระบวนการจัดการขยะในชุมชนโดยแปรรูปผลิตภัณฑ์สำหรับใช้สอยในครัวเรือน
- 1.2.2 เพื่อสร้างแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะในครัวเรือน
- 1.2.3 เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่ดีและการเพิ่มมูลค่าขยะจากกระบวนการจัดการขยะ

1.3. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัย การเพิ่มมูลค่าขยะจากกระบวนการจัดการคัดแยกขยะในชุมชน เพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์สำหรับประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน ขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก อำเภोजตุรพัตร์พิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตประเด็นของการวิจัย ดังนี้

- 1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.3.1.1 แนวทางการจัดการขยะ
 - 1.3.1.2 การเพิ่มมูลค่าขยะ
 - 1.3.1.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 1.3.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกและพฤติกรรมจัดการขยะ
- 1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่การวิจัยเน้นการศึกษาในพื้นที่ของตำบลป่าสัก อำเภोजตุรพัตร์พิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
- 1.3.3 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยนี้ดำเนินการระหว่างเดือน มกราคม 2560 ถึงเดือนธันวาคม 2560

1.4 กลยุทธ์การวิจัย

กลยุทธ์ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ แบ่งเป็น 5 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 เตรียมนักวิจัย เตรียมพื้นที่เป้าหมาย วางแผนการดำเนินงาน

ระยะที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลบริบทพื้นที่และวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 3 ประชุมเชิงปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากขยะ ประเมินผลและการสรุปบทเรียน

ระยะที่ 4 จัดเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เพื่อถ่ายทอด ขยายผลและสร้างเครือข่าย

ระยะที่ 5 ติดตามผล ประเมินผล ถอดบทเรียนและสรุปผล

1.5 นิยามศัพท์

การเพิ่มมูลค่าขยะจากกระบวนการจัดการขยะในชุมชน หมายถึง ขยะที่ได้จากการคัดแยกขยะในครัวเรือนและในชุมชน นำมาสร้างมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อใช้ประโยชน์ในชุมชน เช่น ขยะอินทรีย์นำมาแปรรูปเป็นปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ ขยะรีไซเคิลนำไปขาย และขยะรีユสนำกลับมาใช้ใหม่ เป็นต้น

การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากขยะมูลฝอย หมายถึง การนำขยะมูลฝอยมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อใช้ประโยชน์ในชุมชน ได้แก่ การนำขยะอินทรีย์มาแปรรูปเป็นปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ การนำขยะถุงกาแฟมาแปรรูปเป็นกระเป๋ การนำกระดาษและลังกระดาษใช้แล้วมาแปรรูปเยื่อกระดาษสำหรับห่อของขวัญและทำดอกไม้จันทน์ เป็นต้น

รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง วิธีการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางจากแหล่งกำเนิดไปจนถึงการกำจัดและการนำมาใช้ประโยชน์เพื่อลดปริมาณขยะ มีคัดแยกประเภทขยะ การจัดเก็บ การขนย้าย การกำจัด การใช้ซ้ำ การนำกลับมาใช้ใหม่ การทำปุ๋ย ตลอดจนการมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน

การใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอย หมายถึง การนำขยะมูลฝอยในครัวเรือนหรือในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การนำขยะอินทรีย์มาทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยอัดเม็ด นำมาเลี้ยงไส้เดือน ผลิตน้ำหมักมูลไส้เดือน ใช้เป็นปุ๋ยบำรุงพืชผักสวนครัว การนำขยะแก้วและกระถางพลาสติกมาใช้ซ้ำ เช่น ปลูกกล้าต้นไม้หรือพืชผักสวนครัว การนำเศษผ้ากลับมาใช้ซ้ำ เช่น แปรรูปเป็นพรมเช็ดเท้า ผ้าเช็ดมือและถุงมือ เป็นต้น

แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะ หมายถึง วิธีการ กฎ กติกา ที่ชุมชนร่วมกันสร้างและใช้เป็นแนวปฏิบัติร่วมกันในของชุมชน ในการจัดการขยะเริ่มตั้งแต่ต้นทางจากแหล่งกำเนิดไปจนถึงการกำจัดและการนำมาใช้ประโยชน์

พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง การกระทำหรือปฏิบัติของประชาชนในชุมชน ได้แสดงออกเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยภายใต้ความรู้ความเข้าใจในรูปแบบที่เหมาะสมและถูกต้องตามกติกาที่ชุมชนตกลงร่วมกันและถือเป็นแนวปฏิบัติจริง

การมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง ความคิด ความรู้สึกที่เห็นความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะ รู้จักคัดแยกขยะตามประเภทก่อนทิ้งลงถังขยะ การมองเห็นประโยชน์ในการนำขยะมาใช้ซ้ำ นำกลับมาใช้ใหม่ เลือกใช้วิธีการกำจัดขยะที่ถูกต้องตลอดจนลดการใช้ผลิตภัณฑ์ที่สร้างขยะและมลพิษ

การจัดการตนเอง หมายถึง ข้อตกลง กฎ กติกา ที่ชุมชนสร้างขึ้นร่วมกันใช้ในการปฏิบัติร่วมกันในลักษณะส่วนรวมของชุมชน เพื่อสร้างความสามัคคี ความร่วมมือ ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

ชุมชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีบ้านเลขที่และจำนวนครัวเรือนตามทะเบียนราษฎรในเขตพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภोजตุรพัตร์พิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.6.1 ชุมชนได้แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะ นับตั้งแต่ครัวเรือนไปถึงระดับชุมชน
- 1.6.2 ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์จากขยะเหลือทิ้งสำหรับใช้สอยในครัวเรือน
- 1.6.3 ชุมชนตระหนักรู้เห็นความสำคัญและคุณค่าของการจัดการขยะในครัวเรือน และความผูกพันของชุมชนกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน
- 1.6.4 ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมคิดร่วมสร้าง เกิดวิทยากรชาวบ้านในการถ่ายทอดองค์ความรู้ และขยายผลรูปแบบการจัดการขยะโดยชุมชนสู่ชุมชนใกล้เคียง
- 1.6.5 ชุมชนสะอาด สุขลักษณะที่ดี